

Vandaar naar Tondalus en Patricius, meer tempo (hoewel niet zo beknopt als de versie van Patricius in Lsp (I, 12/67-82) en die van Tond bij Velthem en Boe!) Maar ook die verhalen vrij beperkt gebleven

Patricius/Tondalus

Puur verhalend. St Patricius vagevuur. Om Patricius te helpen bij zijn bekering van de wilde Ieren zou God hem een hol hebben gewezen waarin boetelingen de geheimen van de andere wereld konden zien. Menigeen tot op heden bezocht de plek op een eilandje in Lough Derg (“het rode meer”) sindsdien, tot heden ten dage. (Overigens werd de heilige plaats in 1497 voor enige tijd gesloten, nadat een Nederlandse monnik uit *Eemstede/Eemstein van Erasmus? Zich persoonlijk bij paus Alexander VI te Rome had beklagd dat hij in de grot geen zier had gezien). [aldus in ed Verdeyen/Endepols I, 172] J. Endepols, De editeur van de Middelnederlandse versies van *Sint Patricius vagevuur* J. Endepols kon in 1913 zijn teleurstelling trouwens ook maar moeilijk verbloemen: hij toonde zich weliswaar tevreden over de goedkope zomerbiljetten voor een rijtuig ernaar toe en het gratis eten bij logies ter plekke, maar het hinderde hem dat de kamers niet proper/kraakzindelijk waren (“zooals trouwens in het algemeen, hetgeen wij waarnamen bij de Ieren, ons geen hoog denkbeeld van zindelijkheid gaf”) en dat de kerkgangers uit devotie zonder schoeisel aan de eredienst deelnamen. “We kunnen het niet helpen en misschien moet men een Ier zijn om hierdoor niet gehinderd te worden, maar op een warmen zomerdag in een betrekkelijk kleine ruimte omringd te zijn door honderden op elkaar gedrongen mensen met bloote voeten, dat is niet bevorderlijk voor de aandacht, waarmede men naar een preek dient te luisteren”. (ed. I, 178ev)

Het centrale verhaal/Onder de meer reisverhalen van begenadigde bezoekers, tevens de spil van de hele cultus rondom het vagevuur van Sint Patricius, gaat over een ridder Owein die omstreeks 1140 het hol bezocht en de folteringen van de zielen in het vagevuur waarnam. Door duivels wordt hij gesleurd langs elf gruwelijke folteringen, waarvan het telkens aanroepen van Jezus hem bevrijdt.¹ Dankzij Hem ziet hij vervolgens ook het aardse paradijs vol van verrukkingen, die nog maar slechts – zo wordt hem geopenbaard/gemeld - een flauwe voorafschaduwung zijn van de

¹ Voor traditie zie Haren e.a. (ed.) 1988.

hemel waar de bewoners weldra worden toegelaten. Als Dan moet Owein weg; als hij een goed leven op aarde leidt, mag hij weer terugkomen.

(Vooraf vanaf XIV/2 in zwang bij Europese aristocratie/ridderlijke kringen, tot en met aristocratische pelgrims uit Aragon, Italië en Hongarije en zoals bekend onze Jan van Brederode in 1399).

Van een Duitse versie-in-verzen van dit verhaal (naar het Latijn) alleen de eerste ruim 400 vss bewaard, beginnend met verdediging leer van het vagevuur en stukkend in de voorbereiding tot de tocht. Orlanda in BvE laat zien dat de versvertaling nadrukkelijk vertellend van toon, met meer directe rede ook, retorischer, op de manier die te doen gebruikelijk is in narratieve/verhalende dichtwerken.

Prozaversie Mnl van St Pat dateert zichzelf als voltooid op 1 oktober 1387 en is in zeven hss bewaard, kenmerkend voor hoe proza inmiddels de gefavoriseerde vorm was geworden voor verhalen. Ook veel strakker en minder omslachtig van syntaxis en toon; veeleisender door zijn compactheid, maar voor wie het aankon ook minder omslachtig. Maar bij die verschuiving kan ook ander pubiek in het spel zijn/waarschijnlijk: voor de versie-in-verzen lekenelite vergeleken met de Lekenspiegel (in zelfde handschrift), voor de prozaversies eerder vrouwenkloosters (terwijl mannenkloosters met Latijn onledig hielden). In 5 daarvan vinden we ook Tondalus visioen (zie Verdeyen/Endepols I, 298ev).

nog nazoeken hoe Le Goff ermee omgaat, in kader burgertheologie? In elk geval de plek voorgesteld als waar men bij volle bewustzijn een blik in vagevuur en hemel kan werpen, en zo staat het ook in Mnl (cit TW 414), en dat is dus wezenlijk anders dan het visioen van Tondalus, dat beschrijft hoe een ridder als drempelervaring vagevuur, hel en hemel zou hebben aanschouwd. Zijn de twee vaak in 1 adem genoemde teksten naar de letter dus verschillend, ze zijn die twee teksten naar de geest evenwel verwant: beide gunnen zij – conform de Ierse fascinatie waarin beide wortelen - de lezer/stervelingen een blik op gene zijde. Daarom ook niet zo verwonderlijk dat de twee Middelnederlandse teksten dikwijls in vereniging voorkomen [geldt dat trouwens ook voor de Lat overlevering? Zou men wel verwachten], en zo te zien zelfs samen in proza werden vertaald, in 1387. Was het die vertaling die Jan van Brederode inspireerde tot zijn pelgrimage? Overigens al in de eerste helft van de veertiende eeuw blijken zowel Velthem als Boendale op de hoogte

van de teksten. (Boe over Tond: ed. I, 45 en 100ev; Velth 44 en 90ev; zie Palmer 1982 191ev over beider versie). Boe kent trouwens ook PatrVag: ed 45.

Tondalus visioen, waarvan het Latijnse origineel tot stand kwam rond 1150 in Regensburg, beschrijft de drempelervaring van een Ierse ridder tijdens diens/een driedaagse schijndood. Hij ervoer/zag/beleefde hoe zijn ziel door een engel werd rondgeleid door vagevuur en hel naar het paradijs, “and thus combines an attractive narrative with religious content” (Palmer 1982, 1). Navenant aanzienlijke verbreiding, zowel in het Latijn als in vertalingen/vertaling, van Spaans tot IJslands en Slavisch. Maar liefst vier keer, onafhankelijk van elkaar, in Middelnederlands. (Velthem had in het Nederlands de primeur van het verhaal, maar zijn beknopte navertelling in zijn SpHist gaat terug op die van Vincentius van Beauvais) Maar in 1387 een volwaardige vert door dezelfde die ook StPV deed, zeer volgzaam tov Latijn. Te oordelen naar vertaalwijze en verbreiding van handschriften, vertalingen bedoeld voor drie groepen: nonnen, lekenbroeders en leken. Oudste vert in Germaanse taalgebied is Mnl E bij palmer uit 1387, bewaard in zes handschriften, vele uit XV. Maar met de Reformatie verloor het visioen van Tondalus voorspelbaar aan status/gezag/aura voor stigma van rooms bijgeloof.

Inhoudelijk nog iets meer over zeggen, m.n. hoe uit deze verhalen/tweeluik blijkt dat de kerk wel degelijk ook via angst predikte? Beelden van hel en vagevuur ook wel bij Ruusbroec en ook in catechetische literatuur, maar daar toch zwaar ingebed in veel positiever, hoopvoller verhaal. Hier staat de keuze op scherp, en worden vooral de afschrikwekkende effecten die de zondaar te wachten staan, zwaar uitgebuit. ***mooi vb zoeken, bijv portret van Lucifer (parafrase scooled Verdeyen Van alle tijden p. 7) in wiens nabijheid Tondalus ook veel van zijn vrienden ziet, afschrikwekkend genoeg? En/of iets uit Sint PatriV? Weergave van de afschuwelijkheden kan naar believen geparafraseerd dan wel met citaten. ***Delumeau erbij, ook over deze teksten? (En in die zin ook Boendale bijgebleven: een boeckskijn dat ic las van eenre zielen die ghesceden was uten lichame in yerlant, ende wert ghevoert daer si vant vele tormenten vander hellen”. Overigens tekstueel TV in evenwicht, ongeveer even lang over de pijnen als over de vreugden die hij ziet, en bouwt op naar het positieve. Toch ook TV predikt de hoop, want de ridder is weliswaar zeer begaafd en wellevend, maar achteloos tav zieleheil – en zou dus verwachten in de hel te belanden, maar krijgt

belofte dat dankzij Gods barmhartigheid die over hem waakt via aanschouwen toch naar hemel zal gaan – zijn ziel zal naar zijn lichaam terugkeren opdat hij zijn levenswandel betere. Evident strekking dat lezers aan hem een voorbeeld nemen.

***Hoe balans/verhouding hoop en vrees inPV?

Dit thema zeker bespreken, ook omdat het misschien extra duidelijk maakt hoe blij men was met de liefde en steun van Maria, broodnodig? Ook inhoudelijk goed ook om aldus iets meer van deze rijke verhalen tot hun recht te laten komen.